

A Framework for Extra Regional Defense-Security Threat Assessment of the Islamic Republic of Iran

Hamed Ebrahimi

PhD Graduate in Political Geography (Corresponding Author).

Email: ha4140009@yahoo.com

Arash Ghorbani Sepehr

Postdoctoral Researcher in Political Geography, Kharazmi University, Tehran, Iran.

Abstract

The Islamic Republic of Iran, as a country with a strategic position, has consistently faced a multitude of transnational threats in the contemporary world. Adversaries have exploited these various dimensions to challenge the security of Iran. In this context, the present study aims to develop and propose a comprehensive model for transregional defense-security threat assessment in the Islamic Republic of Iran. The research employs a mixed-methods approach (quantitative and qualitative) and utilizes structural equation modeling via SmartPLS software. The statistical population includes academics, and military and governmental officials, among whom 100 individuals were selected through snowball sampling. The findings indicate that political threats have a significant impact on geographic, socio-cultural, economic, defense-security, and environmental threats. Consequently, political threats currently play a prominent role, as transregional actors use them as a basis for the emergence of other threats in the country. Failure to control political threats—primarily managed by the foreign policy apparatus—may lead to compounded effects on other areas, including the economy, culture, and defense-security sectors, resulting in substantial national vulnerabilities.

Keywords: Threat assessment, Defense-security, Modeling, Islamic Republic of Iran, Transregional

الگوی تهدیدشناسی دفاعی-امنیتی فرمانطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران

حامد ابراهیمی

دانش‌آموخته دکتری جغرافیای سیاسی (نویسنده مسئول).

Email: ha4140009@yahoo.com

آرش قربانی سپهر

پژوهشگر پسادکتری جغرافیای سیاسی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

چکیده

جمهوری اسلامی ایران، به‌عنوان کشوری با موقعیت راهبردی در دنیای معاصر، همواره با انبوهی از تهدیدها در سطح فراملی مواجه بوده است. در این بین دشمنان با بهره‌گیری از هرکدام از این ابعاد، اقداماتی علیه امنیت جمهوری اسلامی ایران انجام داده‌اند. در این راستا، پژوهش حاضر در پی این است که الگوی مناسبی برای تهدیدشناسی دفاعی-امنیتی فرمانطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران تدوین و ارائه کند. روش پژوهش در این طرح، روش آمیخته (کمی-کیفی) است و از روش معادلات ساختاری به کمک نرم‌افزار (smart pls) بهره گرفته شده است. جامعه آماری پژوهش دانشگاهیان، مسئولین لشکری و کشوری هستند که ۱۰۰ نفر از آنان از طریق نمونه‌گیری گلوله برفی انتخاب شده‌اند. یافته‌های تحقیق، گویای آن است که تهدیدهای سیاسی بر تهدیدهای حوزه‌های جغرافیایی، فرهنگی-اجتماعی، اقتصادی، دفاعی-امنیتی و زیست‌محیطی تأثیرگذار است؛ بنابراین، نقش تهدیدهای سیاسی در زمان کنونی بسیار پررنگ است و این تهدید از سوی بازیگران فرمانطقه‌ای زمینه ظهور سایر تهدیدها در کشور شده است و اگر نتوان تهدیدهای سیاسی را کنترل نمود که متولی اصلی آن دستگاه سیاست خارجی است، این امکان وجود دارد که از درهم‌تنیدگی تأثیر تهدیدهای سیاسی بر سایر تهدیدها از جمله اقتصاد، فرهنگ و حوزه‌های دفاعی-امنیتی، کشور دچار آسیب جدی گردد.

کلیدواژه‌ها: تهدیدشناسی، دفاعی-امنیتی، الگوسازی، جمهوری اسلامی ایران، فرمانطقه

مقدمه

در دوران پس از انقلاب اسلامی ایران، با توجه به مواضع جمهوری اسلامی ایران در دوران پس از انقلاب، این کشور با طیف وسیعی از تهدیدهای دشمنان خود در زمینه‌های مختلف سیاسی، نظامی، امنیتی، اقتصادی، فرهنگی اجتماعی و غیره در سطوح داخلی، منطقه‌ای و فرماندهی‌های روبه‌رو گردیده است. از طرفی در دوران معاصر و به‌ویژه با شروع قرن بیستم و پیشرفت‌های سریع و تحولات پرشتاب جهانی، تهدیدهای متنوع، ترکیبی و پرشماری فراروی ایران قرار گرفته است. دشمنان جمهوری اسلامی ایران نیز برای رسیدن به اهداف خود، ضمن بهره‌برداری از آخرین فناوری‌ها، هرساله هزینه‌های هنگفتی را در جهت تهدید ایران اختصاص می‌دهند که در این فضای ناامن جهانی، پذیرش وقوع تهدیدات یک ضرورت ملی و حتمی است (صدوقی، ۱۳۸۱: ۷۱۲). دنیای پیرامونی نظام جمهوری اسلامی ایران آکنده از آشوب‌ها و تهدیدهای مختلف است و آینده‌پژوهان حوزه امنیت نیز درباره وخیم‌تر شدن اوضاع هشدار می‌دهند (بختیاری و صالح نیا، ۱۳۹۷: ۲۵۶). بر این اساس، تهدیدهای فراروی جمهوری اسلامی ایران تابعی از نقش و کارکرد قدرت‌های بزرگ متعارض با منافع ایران به‌ویژه آمریکا و اتحادیه اروپا است. این واقعیت محوری زمینه‌ای شده است که در وضعیت موجود ایران با تهدیدهای جدی از سوی سایر حوزه‌های جغرافیایی مواجه شود که از جمله آن می‌توان به تحریم‌های سیاسی، دفاعی-امنیتی، فرهنگی-اجتماعی، زیست‌محیطی و اقتصادی اشاره کرد که تا حدودی بر امنیت ملی کشور تأثیر گذاشته است و در بعضی از موارد، حاکمیت نظام مورد تهدید قرار گرفته می‌شود. از منظر دیگر، نفوذ مخالفان نظام به داخل کشور و گردآوری اطلاعات امنیتی و توان دفاعی-نظامی جمهوری اسلامی ایران و ارسال آن برای سرویس‌های جاسوسی قدرت‌های معارض، زمینه‌ای شده است که آن‌ها بتوانند توان دفاعی نظامی ایران را بسنجند و مبتنی بر آن راهبردهایی را در محیط‌های پیرامونی جمهوری اسلامی ایران طراحی کنند؛ بنابراین نیاز است برای تغییر وضعیت موجود با توجه به توان دفاعی و بازدارندگی ایران در حوزه‌های مختلف و با توجه به حجم، تنوع و درهم‌تنیدگی تهدیدها، تمهیداتی را اندیشید.

۱. کلیات

۱-۱. بیان مسئله

امنیت ملی ایران از یک سو تحت تأثیر منابع متعدد تنش دو یا چندجانبه با کشورهای هم‌جوار است و از سوی دیگر محیط راهبردی و امنیت ملی ایران در معرض تهدید از سمت حوزه‌های متعدد ژئوپلیتیکی منطقه و جهان قرار دارد که در جذب و تداوم برخی ناامنی‌ها، به خودی خود به ایفای نقش می‌پردازد. همچنین مناطق شکننده و بی‌ثبات پیرامونی که اغلب ناشی از تلاقی علایق و منافع قدرت‌های فرامنطقه‌ای و منطقه‌ای است، باعث دغدغه‌های راهبردی جمهوری اسلامی به‌ویژه در دهه اخیر شده است. این در حالی است که عدم رشد دموکراسی و ناپایداری کشورهای مناطق پیرامونی و امتداد قومی و مذهبی آن‌ها تا داخل ایران و نیز وجود بزرگ‌ترین قطب تولید تریاک در افغانستان، بر آسیب‌پذیری‌های دفاعی-امنیتی ایران افزوده است. علاوه بر این موارد، مهم‌ترین تهدیداتی که جمهوری اسلامی ایران در عصر حاضر با آن روبه‌رو است و حضور بازیگران فرامنطقه‌ای معارض با منافع ایران در حوزه‌های ژئوپلیتیکی پیرامونی است که بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران به‌طور مستقیم تأثیرگذار است. همچنین جمهوری اسلامی ایران بیشترین تهدید را از سوی کشور آمریکا در طول دوران بعد از انقلاب اسلامی تجربه کرده است.

بنابراین با توجه به حجم و تنوع تحریم‌ها و تهدیدهای منطقه‌ای و بین‌المللی نسبت به ایران، مسلم است که نمی‌توان انتظار داشت که ایران نسبت به این اقدامات بی‌اعتنا باشد و بدیهی است که به‌منظور دفع عقلایی تهدیدها و خنثی‌سازی تحریم‌ها، اقداماتی را باید به‌کار گیرد. همچنین با توجه به ساختار فکری نظام جمهوری اسلامی ایران که بر مبانی دین مبین اسلام استوار است، الگوی امنیت راهبردی، تلاش‌های دفاعی و فرایندهای رفتار راهبردی ایران بر اساس اندیشه‌های دفاعی مأخوذ از دین مبین اسلام طراحی شده است که بر بازدارندگی در تمامی ابعاد و با تمامی قوا در برابر دشمنان تأکید دارد «واعدوا لهم ما استطعتم من قوه» (انفال: ۶۰).

با توجه به درهم‌تنیدگی تهدیدات در دوران معاصر و لزوم ارائه بینشی از این دست در مقولات دفاعی و امنیتی، در این پژوهش نگارندگان در پی آن هستند تا با تدوین الگوی تهدیدشناسی دفاعی-امنیتی فرمانطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران به رابطه میان تهدیدات پردازند. حال، بر این بنیان که در عصر حاضر تمامی مؤلفه‌های تهدیدزا بر حوزه‌های تهدیدات دفاعی و امنیتی کشور نیز اثرگذار هستند در عنوان پژوهش از تهدیدشناسی دفاعی و امنیتی به صورت کلی استفاده شده است، هرچند که خود مؤلفه دفاعی-امنیتی به عنوان یک گویه مجزا در این تحقیق در نظر گرفته شده تا خروجی جامع‌تری از الگوی تهدیدشناسی در این تحقیق به دست آید.

۱-۲. اهمیت و ضرورت تحقیق

اهمیت این تحقیق از آن جهت است که با شناسایی تهدیدهای دفاعی-امنیتی فرمانطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران می‌توان دریچه‌ای را جهت برنامه‌ریزی به منظور تغییر تهدیدات دفاعی امنیتی به فرصت در آینده برای نهادهای امنیتی کشور به ارمغان آورد.

ضرورت تحقیق ایجاب می‌کند که جهت تأمین امنیت ملی پایدار نیاز است تهدیدشناسی دفاعی-امنیتی فرمانطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران به صورت همه‌جانبه انجام شود که شناسایی جامع تهدیدهای دفاعی-امنیتی نیازمند پژوهش علمی جامعی است که دستیابی به آن، ضامن پویایی و آمادگی تصمیم‌گیران جهت پیشگیری و مقابله با تهدیدها خواهد بود. به عبارت دیگر اگر الگوی جامعی در زمینه تهدیدشناسی فرمانطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران نداشته باشیم، تصمیم‌سازان کلان کشور در درک ماهیت تهدیدات و شناسایی آن‌ها نمی‌توانند بهترین استراتژی‌ها را تدوین نمایند؛ بنابراین نبود این الگو، سازمان‌های لشکری و کشوری را در مواجهه با این تهدیدها به اشتباه خواهد انداخت و پیامد آن امنیت ملی کشور را دچار مخاطرات جدی خواهد کرد.

۱-۳. سؤال‌های تحقیق

۱-۳-۱. سؤال اصلی

الگوی مناسب برای تهدیدشناسی دفاعی-امنیتی فرمانطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران کدام است؟

۱-۳-۲. سؤال‌های فرعی

۱. مؤلفه‌های تهدیدهای دفاعی و امنیتی فرمانطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران کدام است؟

۲. شاخص‌های تهدیدهای دفاعی و امنیتی فرمانطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران کدام است؟

۳. رابطه بین مؤلفه‌ها و شاخص‌های تهدیدهای دفاعی و امنیتی فرمانطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران کدام است؟

۱-۴. اهداف تحقیق

۱-۴-۱. هدف اصلی

تدوین الگوی تهدیدشناسی حوزه‌های دفاعی و امنیتی فرمانطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران.

۱-۴-۲. هدف‌های فرعی تحقیق

۱. شناسایی مؤلفه‌های تهدیدهای دفاعی و امنیتی فرمانطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران.

۲. شناسایی شاخص‌های تهدیدهای دفاعی و امنیتی فرمانطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران.

۳. شناسایی رابطه بین مؤلفه‌ها و شاخص‌های تهدیدات دفاعی و امنیتی فرمانطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران.

۱-۵. پیشینه تحقیق

در پژوهش حاضر سعی شده است تا منابعی که دارای ارتباط تنگاتنگ با موضوع پروژه‌اند، به اجمال بررسی و از مطالب آن‌ها به گونه مطلوب استفاده گردد.

محمد عباسیان و همکاران (۱۴۰۱) در مقاله‌ای با عنوان: «شناسایی، تبیین و اولویت‌بندی رهیافت‌های نوین آجا در مقابل تهدیدات آتی» با توجه به سند بیانیه گام دوم انقلاب که در فصلنامه راهبرد دفاعی به چاپ رسیده است، معتقدند میزان اولویت‌بندی رهیافت‌های ۱۹ گانه شناسایی شده آجا با عنایت به تهدیدات آتی و با هدف تحقق چشم‌اندازهای بیانیه گام دوم انقلاب در وضعیت «اولویت‌دار» قرار دارد.

امیر حیات مقدم و همکاران (۱۳۹۶) در مقاله‌ای با عنوان: «شناسایی عوامل مرتبط با مؤلفه دفاعی-امنیتی جهت استحکام ساخت درونی قدرت نظام با تأکید بر منویات فرماندهی معظم کل قوا» بیان می‌کنند که جنبه‌های معنوی و مادی مؤلفه دفاعی-امنیتی به ترتیب اولویت عبارتند از: اسلام‌خواهی، عزم ملی، ایستادگی و اقتدار ملی، دانش و فناوری درون‌زا، قوای مسلح قوی، خودکفایی، ظرفیت‌های بالقوه درونی، حفظ انسجام و وحدت ملی، آرمان‌گرایی در هدف و واقع‌گرایی در عمل و مدیریت جهادی.

حسن بختیاری و علی صالح‌نیا (۱۳۹۷)، در مقاله‌ای با عنوان: «اولویت‌بندی تهدیدات امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران با روش تحلیل سلسله مراتبی AHP»، حاکی از اولویت معیار نظامی - اطلاعاتی در سطح معیارها و همچنین اولویت بالای جاسوسی و نفوذ اطلاعاتی در سطح گزینه‌ها است.

نوآوری پژوهش حاضر نسبت به آثار گذشته، تدوین الگوی تهدیدشناسی دفاعی-امنیتی فرمانطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران است. تدوین این الگو می‌تواند نوع نگاه مسئولان تصمیم‌ساز و تصمیم‌گیر لشکری و کشوری را در برنامه‌ریزی‌های کلان دفاعی-امنیتی کشور تحت تأثیر قرار دهد.

۲. روش‌شناسی تحقیق

روش پژوهش در این مقاله، روش آمیخته (کمی-کیفی) است. جامعه آماری پژوهش حاضر دانشگاهیان، کارشناسان و مسئولین لشکری و کشوری متخصص در حوزه‌های دفاعی-امنیتی است؛ حجم نمونه ۱۰۰ نفر است که با روش نمونه‌گیری گلوله برفی از بین متخصصان

فوق‌الذکر انتخاب شده‌اند. این روش ابتدا توسط گودمن معرفی شد و یک رویکرد غیراحتمالی از طریق نمونه‌گیری و استنباط آماری در مورد جمعیت‌های پنهان است؛ این روش با تعداد کمی از اعضای جمعیت مورد نظر محقق آغاز می‌شود. مهم‌ترین ویژگی نمونه‌گیری گلوله برفی عضوگیری اولیه از جمعیت مورد نظر است که به‌صورت تصادفی انجام می‌شود. در این روش اعضای آینده نمونه، به‌وسیله اعضای سابق نمونه انتخاب می‌شوند. کاربرد اصلی این نوع نمونه‌گیری برای تحقیق در جوامع پنهان است.

در این پژوهش از روش معادلات ساختاری به کمک نرم‌افزار (smart pls) بهره گرفته شده است. در پژوهش‌هایی که هدف، آزمون مدلی خاص از روابط بین متغیرها است می‌توان از روش مدل معادلات ساختاری استفاده نمود. در این تحقیق به‌منظور برآورد پایایی ابزار اندازه‌گیری از طریق همسانی درونی از روش ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد. نتایج به‌دست‌آمده در جدول (۱) ارائه شده است.

جدول ۱: برآورد ضریب پایایی

پرسش‌نامه	ضریب آلفای کرونباخ	تعداد سؤال	ضریب آلفای کرونباخ بعد از حذف سؤال	تعداد سؤال
تهدیدهای سیاسی فرمانطقه‌ای	۰/۸۳	۱۰	...	...
تهدیدهای اقتصادی فرمانطقه‌ای	۰/۸۶۶	۱۰	۰/۸۶۸	۹
تهدیدهای فرهنگی - اجتماعی فرمانطقه‌ای	۰/۸۶۸	۱۰	۰/۸۷	۹
تهدیدهای دفاعی - امنیتی فرمانطقه‌ای	۰/۸۸	۱۲	۰/۸۸	۱۱
تهدیدهای طبیعی و زیست‌محیطی فرمانطقه‌ای	۰/۹۱۶	۹	...	...
تهدیدهای حوزه‌های جغرافیایی فرمانطقه‌ای	۰/۹۰۶	۶	...	...

منبع: یافته‌های میدانی نگارندگان، ۱۴۰۳

با توجه به اینکه در روش آلفای کرونباخ داشتن ضریب آلفای کمتر از $0/6$ بیشتر نشان‌دهنده پایایی ضعیف و پایایی با حداقل $0/7$ قابل قبول و $0/8$ و بالاتر پایایی خوب است. بنابراین می‌توان گفت که همه پرسش‌نامه‌های مورد استفاده در این پژوهش از پایایی خوبی برخوردار هستند.

۳. مبانی نظری تحقیق

۳-۱. مفهوم‌شناسی

♦ الگو

الگو رابطه بین طرح نظری (تئوری) و کار جمع‌آوری تجزیه و تحلیل اطلاعات است. در علوم اجتماعی، الگوها شامل نشانه‌ها و علائم هستند یعنی خصوصیات بعضی از پدیده‌های تجربی شامل اجزا و ارتباط آن‌ها به‌طور منطقی از طریق مفاهیم مرتبط با یکدیگر بیان می‌شود. بنابراین، الگو منعکس‌کننده واقعیت است و جنبه‌های معینی از دنیای واقعی را که با مسئله تحت بررسی ارتباط دارند مجسم می‌سازد (کمالی، ۱۳۹۴: ۲). الگو همچنین به ما کمک می‌کند که به متن و درون پدیده‌هایی که نمی‌توانیم مستقیماً آن‌ها را ببینیم هدایت شویم (گرگی و برخورداری، ۱۳۸۸: ۳۳). الگوی مطلوب الگویی است که آینه تمام‌نمای اجزای اصلی و عمده پدیده مورد نظر باشد، اگرچه درست همانند واقعیت مفصل و پیچیده نیست ولی با نشان دادن روابط اصلی اجزا و آثار آن‌ها وسیله‌ای ساده و مناسب در اختیار تحلیلگر است (الوانی، ۱۳۷۹: ۵۴). الگو برای نظریه مانند اسکلت‌بندی است. یک الگوی کارساز باید بتواند به پیش‌بینی وقایع کمک کند و این نماد پیشگویی‌کننده مدل، متضمن سه خاصیت «دقت زیاد»، «غنای ترکیبی» و «حد بالایی از مناسبت یا قدرت سازمان‌دهندگی» است (فرهنگی و صفرزاده، ۱۳۸۵: ۶۹).

♦ تهدیدشناسی

در سیاست‌گذاری و مطالعات امنیتی، «تهدید» به‌عنوان «اصطلاح سیاسی» و به‌عنوان «مفهوم علمی» استفاده می‌شود که در بسیاری از فرهنگ‌های لغت علوم اجتماعی تعریف نشده باقی‌مانده است. رابرتسون از مفهوم «ارزیابی تهدید» به‌عنوان تحلیلی از «دلایل برنامه‌های

تسلیمات حریف» استفاده کرد که اغلب در طول جنگ سرد «در بدترین حالت» انجام می‌شد، جایی که «افزون بر کارکنان و سخت‌افزار» مجموع دکترین راهبردی حریف نیز در نظر گرفته می‌شد (برواخ، ۲۰۱۱: ۶۲). امروزه یکی از مسائل مورد توجه کشورهای قدرتمند جهان، حرکت به سوی شناسایی و اولویت‌بندی تهدیدهای امنیت ملی است. در واقع لازم است این اولویت‌بندی با نگاهی سیستمی و فراگیر و مبتنی بر روش‌شناسی علمی انجام پذیرد تا بتواند در تخصیص بهینه منابع مؤثر واقع شود (بختیاری و صالح‌نیا، ۱۳۹۷: ۲۵۷). در بحث تهدیدشناسی دفاعی-امنیتی پژوهشگران با دو دسته‌بندی «تهدیدهای امنیتی» و «تهدیدهای دفاعی-نظامی» مواجه می‌گردند:

الف) تهدیدهای امنیتی: تهدیدات امنیتی خطراتی هستند که اهداف و ارزش‌های حیاتی یک کشور و یک ملت را به‌گونه‌ای در معرض خطر قرار می‌دهند که همواره بیم آن رود در آن اهداف و ارزش‌ها تغییرات اساسی صورت گیرد (پژوهشکده امنیت ملی، ۱۳۹۹: ۹). تهدیدات امنیتی در هر کشوری تابعی از شرایط سیاسی، اجتماعی و اقتصادی است (تکیه، ۲۰۰۶: ۱۱۵). «باری بوزان»^۳ با محور قرار دادن دولت، تهدیدهای امنیتی را به سه دسته تقسیم می‌کند: ۱. تهدیداتی که متوجه ایده دولت (ناسیونالیسم) هستند؛ ۲. تهدیدهایی که متوجه وجود فیزیکی و مادی دولت (جمعیت و منابع) هستند؛ ۳. تهدیدهایی که سازمان دولت (نهادهای سیاسی) را هدف قرار می‌دهند (طاهری مهر، ۱۳۹۱: ۲۹).

ب) تهدیدهای دفاعی-نظامی: تهدیدهای دفاعی-نظامی از آشکارترین نوع تهدیدات به‌شمار می‌آیند که دارای پیشینه تاریخی طولانی در تاریخ تحولات جوامع بشری محسوب می‌شود. ویژگی برجسته این دسته از تهدیدات در استفاده از «زور» است که در ذیل عنوان تخصصی «منازعه» و «جنگ» از آن یاد می‌شود (پژوهشکده امنیت ملی، ۱۳۹۹: ۸-۶).

1. Brauch
2. Takyeyh
3. Barry Buzan

❖ تهدیدهای فرمانطقه‌ای

ظهور مسائل متعددی در دهه اخیر، بازیگران ملی را چنین تفهیم کرده است که تأمین امنیت بازیگران در گرو تأمین سطحی از امنیت برای تمامی بازیگران باشد. این تصویر زمینه شکل‌گیری سازمان‌های بین‌المللی را فراهم ساخت. بر این مبنا که رسالتشان مدیریت و کنترل مسائل و مشکلات به نفع جامعه بین‌الملل است. با این تفسیر مشخص می‌شود که تهدیدات بین‌المللی، مستقیم یا غیرمستقیم دغدغه عمده در یک نگاه خاص‌تر، حداقل دغدغه قدرت‌های برتر را شکل می‌دهند (سجادپور، ۱۳۸۱: ۱۹۴). بنابراین، از منظر تحلیلگران کلاسیک، سطح بین‌المللی عالی‌ترین سطح پویش مسائل امنیتی است که به درگیری بیشتر بازیگران در تهدیدات امنیتی منجر می‌شود (عرشیان، ۱۳۹۵: ۲۲).

بازیگران بین‌المللی همواره تهدیدی امنیتی برای کشورهای محسوب می‌شوند که در حوزه منطقه‌ای در سطح پایین‌تری از قدرت ملی قرار دارند. این رویکرد بر اساس قالب‌های تحلیلی رئالیستی و نئورئالیستی همواره وجود داشته است. عقلانیت راهبردی در کنش سیاسی و امنیتی قدرت‌های بزرگ بیانگر آن است که این بازیگران برای توزیع حوزه نفوذ خود در مناطق ژئوپلیتیکی با یکدیگر همکاری، رقابت و چالش دارند (نصر و قیصری، ۱۳۸۰: ۲۰۰۶). به این ترتیب می‌توان تأکید کرد که تهدیدهای امنیتی در سطح فرمانطقه‌ای، مربوط به اقداماتی است که قدرت‌های بزرگ برای مقابله، محدودسازی و فرسایش قدرت کشورها انجام می‌دهند (مقیم، ۱۳۸۹: ۹).

بنابراین، تهدیدهای فرمانطقه‌ای به‌عنوان بخشی از واقعیت راهبردی کنش قدرت‌های بزرگ در برابر اهداف بسیاری از کشورها است که در روند مقابله با این تهدیدهای فرمانطقه‌ای، جلوه‌ای از مقاومت راهبردی شکل می‌گیرد و جایگزین مدیریت بحران و تهدید شده است. در نهایت تهدیدهای فرمانطقه‌ای برای یک کشور می‌تواند منافع حیاتی آن را به چالش بکشد؛ زیرا تهدیدهای فرمانطقه‌ای هم از بازیگران بین‌المللی (نظیر شرکت‌ها و سازمان‌های غیردولتی، سازمان‌های جنایتکار و تروریست‌ها) و همچنین پدیده‌های فراملی

که شاید حسابگرانه یا ناشیانه عمل می‌کند (نظیر ایدز و دیگری بیماری‌ها، آلودگی، بازارهای جهانی و فناوری) سرچشمه می‌گیرند (پورشاسب و حیدری، ۱۳۹۹: ۴۳۳).

۲-۳. چهارچوب نظری: موازنه تهدید

«استفان والت» پیشگام نظریه نئورئالیسم تدافعی، نقطه تمرکز واقع‌گرایی خود را از مفهوم «موازنه قوا» کنت والتز به سمت مفهوم جدیدی به‌عنوان «موازنه تهدید» جهت می‌دهد. والت برخلاف تصور رایج بر این اعتقاد است که کشورها نه بر اساس اصل توازن قوا، بلکه براساس توازن تهدید عمل می‌کنند. یعنی آن‌ها نه در برابر قدرت بلکه در برابر تهدید دست به توازن می‌زنند؛ بنابراین، توازن منطقه‌ای، صرفاً از طریق توازن تهدید ایجاد می‌شود. بر این اساس، تهدید ناشی از کنش بازیگر گریز از مرکز را می‌توان شرط اصلی ائتلاف‌سازی و توازن تهدید دانست. به عبارت دیگر آنچه در روابط بین دولت‌ها از اهمیت برخوردار است، برداشت دولت‌ها از یکدیگر به‌عنوان تهدید است و نه صرفاً مقدار قدرت هریک از آن‌ها؛ بنابراین، دولت‌ها در برابر دولت‌هایی که موجودیت یا منافع آن‌ها را تهدید می‌کنند، دست به موازنه می‌زنند (مشیرزاده، ۱۳۹۱: ۱۳۵).

به اعتقاد والت، تهدید و نه قدرت در کانون نگرانی‌های امنیتی دولت‌ها قرار دارد و بر این مبنا، دولت‌ها لزوماً از قدرتمندترین دولت در هراس نیستند، بلکه از دولتی می‌ترسند که بیشتر از سایرین تهدیدآمیز باشد (والت^۱، ۱۹۸۸: ۲۷)؛ بنابراین، کشورها به دنبال موازنه در برابر قدرت تمامی بازیگران در حوزه‌های منطقه‌ای مختلف نیستند، بلکه صرفاً در برابر کشورهای تهدیدکننده اقدام به موازنه می‌کنند تا امنیت و ثبات ایجاد شود (اختیاری امیری و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۰۷).

بر اساس دیدگاه والت در شکل‌گیری یا عدم شکل‌گیری موازنه در مقابل قدرت یا قدرت‌های برتر علاوه بر متغیر «قدرت (توانایی) متراکم»، سه متغیر دیگر یعنی «مجاورت جغرافیایی»، «قابلیت‌های تهاجمی» و «نیت‌های تهاجمی» نیز اثرگذار است. مؤلفه‌های

1. Walt

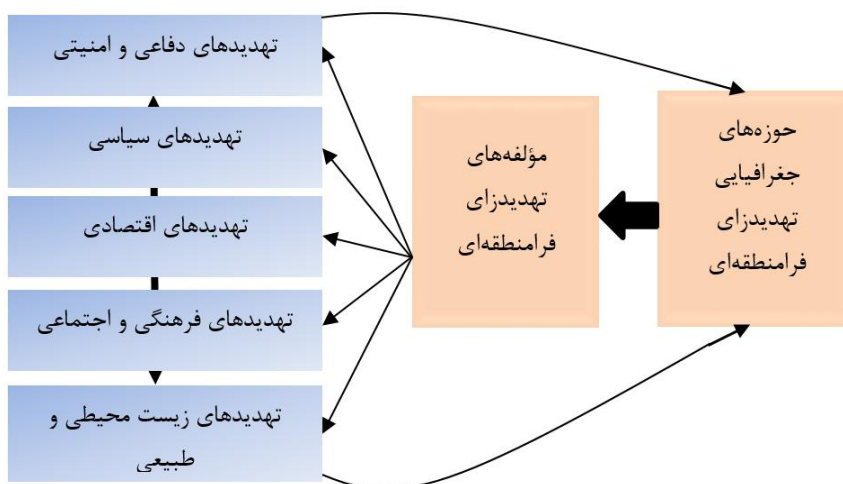
ذکرشده متغیرهای مستقلی هستند که ایجاد تغییر در یکی از آن‌ها، سایر دولت‌ها را به احتمال فراوان به‌سوی احساس و درک تهدید و نتیجتاً اقدامات موازنه‌ساز می‌کشاند (لیتل، ۱۳۹۸: ۳۳). بنابراین، به هر میزان که وزن متغیرهای چهارگانه فوق بیشتر باشد، دولت‌هایی که بیشتر از سایرین خود را در معرض تهدید زود هنگام می‌بینند بیشتر به سمت برقراری توازن تهدید حرکت کرده و تلاش می‌کنند با ایجاد ائتلاف با سایر دولت‌ها به موازنه‌سازی در برابر قدرت تهدیدزا بپردازند (اختیاری امیری و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۰۷).

در چنین شرایطی حتی اگر ایجاد اتحاد و ائتلاف جهت موازنه با قدرت تهدیدکننده میسر نباشد، دولت‌های تهدیدشونده تلاش می‌کنند به شیوه‌های دیگری مانند تجاوز نظامی مستقیم و یا اهرم‌های اقتصادی به مقابله با قدرت تهدیدزا بپردازند (زکریا^۱، ۲۰۰۳: ۶۹)؛ والت نظریه خود را درباره تشکیل اتحادها در غرب آسیا به کار می‌برد و چنین نتیجه می‌گیرد که موازنه‌سازی علیه قدرت، امری رایج و عمومی نیست؛ اما موازنه‌سازی علیه تهدید در این سیستم فرعی منطقه‌ای امری متداول‌تر است (پاول^۲ و همکاران، ۲۰۰۴: ۸). چنانچه نظریه موازنه تهدید بر توزیع تهدید در یک نظام بین‌المللی (جهانی یا منطقه‌ای) تأکید می‌کند. بر اساس این نظریه، دولت‌هایی که با یک تهدید یا تهدیدهای مشترک مواجه هستند، با یکدیگر در مقابل آن متحد می‌گردند. پس در مطالعه اتحادها باید به دنبال یک دشمن مشترک گشت (حاجی یوسفی، ۱۳۸۲: ۹۲).

۳-۳. مدل مفهومی تحقیق

با بررسی ادبیات و تعریف مفاهیم مرتبط با موضوع تحقیق و مطالعات اکتشافی انجام گرفته در قلمرو موضوعی تحقیق، الگوی مفهومی تحقیق به شرح جدول زیر ارائه می‌شود:

1. Zakaria
2. Paul

شکل ۱: مدل مفهومی تحقیق

۴. یافته‌های تحقیق و تجزیه و تحلیل آن‌ها

۴-۱. تجزیه و تحلیل کیفی داده‌ها

در شرایط فعلی به نظر می‌رسد مسئولین سیاسی آمریکا گزینه اقدام نظامی علیه جمهوری اسلامی ایران را از اولویت برنامه‌های خود کنار گذاشته و تلاش می‌کنند تا با فشار اقتصادی و مذاکرات سیاسی به اهداف مدنظر دست یابند هرچند که احتمال اقدام نظامی محدود جهت متقاعد کردن جمهوری اسلامی ایران در هر زمان متصور است؛ اما آنچه از شواهد و قرائن برمی‌آید، این است که اولاً احتمال اقدام نظامی مستقیم و همه‌جانبه خیلی ضعیف شده و حداقل در چند سال آینده متصور نیست؛ اما آنچه از تحولات اخیر منطقه استنباط می‌شود دکترین جنگی آمریکا تغییر کرده و از جنگ مستقیم به جنگ نیابتی توسط گروه‌های تروریستی و با هزینه کشورهای عرب منطقه تغییر یافته است و آمریکا درصدد از بین بردن عمق راهبردی جمهوری اسلامی ایران و به‌نوعی درگیر نمودن کشورمان در جنگ با گروه‌های تروریستی در مرحله اول در خارج از مرزها و در ادامه هدایت این گروهک‌ها به داخل برخی مناطق مرزی از جمله غرب، شمال غرب، جنوب غرب و جنوب شرق خواهد بود که به‌عنوان

نمونه می‌توان به اغتشاشات پاییز ۱۴۰۱ اشاره نمود که با تجهیز اغتشاشگران با سلاح‌های آمریکایی قصد براندازی نظام را داشتند و از سوی دیگر از طریق رسانه‌ها، بر شعله‌ور ساختن اغتشاشات در ایران دامن می‌زدند. به گونه‌ای که تأثیر اخبار و برنامه‌های سیاسی شبکه «CNN» آمریکا به اندازه‌ای است که نخبگان سیاسی ایالات متحده نمی‌توانند در سیاست‌گذاری خود در قبال ایران، آن را نادیده بگیرند.

همچنین به نظر می‌رسد تحریم ایران از جمله اقدام‌هایی است که آمریکا همواره بعد از انقلاب اسلامی به عنوان ابزاری برای اهداف خود در موضوع ایران با شدت و ضعف دنبال می‌کرده و در حال حاضر به بهانه‌های مختلف از این ابزار بسیار قدرتمند استفاده می‌نماید. بهانه‌ای همچون ساخت سلاح هسته‌ای که فقط بهانه‌ای بیش برای اقدامات آمریکا و غرب نیست که اگر موضوع ساخت سلاح اتمی نیز مرتفع شود با بهانه‌های دیگر همچون حقوق بشر یا تهدیدی برای دیگر کشورهای منطقه و خصوصاً رژیم صهیونیستی، به کار خود ادامه خواهند داد (وکیلی، ۱۳۹۶: ۲۵۲).

به هر حال، تداوم تحریم‌های ایالات متحده علیه جمهوری اسلامی ایران زمانی به عنوان دغدغه این کشور تلقی شد که ایالات متحده توانست اعضای شورای امنیت را به پیروی از اصول تحریم وادار و حمایت دیگر نهادهای بین‌المللی را جلب نماید. عدم حضور جمهوری اسلامی در بازارهای جهانی و نهادهای مالی و اقتصادی بین‌المللی و وابستگی اقتصادی یک‌جانبه کشور به شرکای تجاری، عامل تسهیل‌کننده در چندلایه شدن تحریم‌های بین‌المللی و سرعت گسترش آن به سایر بخش‌ها و نهادهای اقتصادی بود؛ به نحوی که طی ۱۰ سال اخیر با گسترش دامنه تحریم‌ها، جنبه متوالی و تکراری آن حوزه‌های مختلف کشور از بخش‌های مالی، بانکی و بیمه گرفته تا نفت، گاز و پتروشیمی را در بر گرفت و یک بازی متوالی فرسایشی تبدیل شد (اسلامی و نقدی، ۱۳۹۵: ۴۸).

۴-۲. تجزیه و تحلیل کمی داده‌ها

۴-۲-۱. میزان اثرگذاری تهدیدهای فرامنطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران

با توجه موارد پیش گفته، شناسایی تهدیدها و رابطه اثرگذاری هرکدام از تهدیدها بر کشور، در جهت کنترل تهدیدها بسیار مهم است؛ زیرا با امنیت پایدار همه‌جانبه، آینده کشور ارتباط مستقیم دارد. بنابراین، در این تحقیق به منظور تدوین الگوی تهدیدشناسی و شناسایی رابطه اثرگذاری تهدیدهای فرامنطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران از خروجی‌های نرم‌افزار «Smart p.l.s» بهره گرفته شده است که نظرات صاحب‌نظران بر خروجی‌های مناسب آن اثرگذار بوده است.

جدول ۲: شاخص‌های توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیر	تعداد	حداقل	حداکثر	میانگین	انحراف استاندارد
تهدیدهای سیاسی فرامنطقه‌ای	۹۸	۲۲	۵۰	۴۱/۱۵	۵/۳۶۵۷۰
تهدیدهای اقتصادی فرامنطقه‌ای	۹۹	۲۷	۵۰	۴۱/۹۳	۵/۰۶۲۵۰
تهدیدهای فرهنگی- اجتماعی فرامنطقه‌ای	۹۹	۱۴	۵۰	۴۰/۱۴	۶/۱۰۴۵۵
تهدیدهای دفاعی- امنیتی فرامنطقه‌ای	۱۰۰	۲۹	۶۰	۵۲/۴۷	۶/۰۲۵۹۶
تهدیدهای طبیعی و زیست‌محیطی فرامنطقه‌ای	۹۸	۱۵	۴۵	۳۵	۶/۵۱۸۱۰
تهدیدهای حوزه‌های جغرافیایی فرامنطقه‌ای	۹۹	۶	۳۰	۲۲/۸۱	۴/۹۷۰۰۴

منبع: یافته‌های میدانی نگارندگان، ۱۴۰۳

نتایج جدول (۲) نشان می‌دهد که در بین متغیرهای پژوهش، تهدیدهای دفاعی-امنیتی با میانگین ۵۲/۴۷ بیشترین میانگین و تهدیدهای حوزه‌های جغرافیایی با میانگین ۲۲/۸۱ کمترین میانگین را دارد.

با توجه به جدول (۲)، در شرایط کنونی منطقه جنوب غرب آسیا، جمهوری اسلامی ایران بیش از سایر کشورهای منطقه در شرایط تهدیدهای دفاعی-امنیتی قرار دارد. یکی از دلایل

چنین شرایطی را می‌توان شاخص‌های جغرافیایی و قابلیت‌های اقتصادی آن دانست. همچنین اهداف جهانی انقلاب اسلامی زمینه تشدید تهدیدهای دفاعی - نظامی شده است. از سوی دیگر میزان تهدید از دو حوزه جغرافیایی (آمریکا و اروپای غربی) بر روی جمهوری اسلامی ایران تحمیل شده است که این حوزه‌های جغرافیایی زمینه تشدید تهدیدهای دفاعی - نظامی جمهوری اسلامی ایران شده است به‌طوری‌که این کشورها در منطقه با ایجاد پایگاه‌های نظامی حضوری فعال و مؤثر دارند. ایجاد پایگاه‌ها نظامی متعدد در همسایگی ایران و همکاری با کشورهای پیرامون ایران زمینه ناامنی در آینده کشور را فراهم می‌آورد که نیاز است مسئولان جهت توازن قوا و مقابله با تهدیدات ناتو همکاری‌هایی با سایر قدرت‌های جهانی جهت دفع تهدیدات ناتو داشته باشند.

جدول ۳: ماتریس همبستگی بین متغیرهای پژوهش

متغیرها	تهدیدهای سیاسی	تهدیدهای اقتصادی	تهدیدهای فرهنگی و اجتماعی	تهدیدهای دفاعی و امنیتی	تهدیدهای زیست‌محیطی	تهدیدهای حوزه‌های جغرافیایی
سیاسی فرمانطقه‌ای	۱					
اقتصادی فرمانطقه‌ای	۰/۶۲***	۱				
فرهنگی - اجتماعی فرمانطقه‌ای	۰/۴۵***	۰/۳۸***	۱			
دفاعی - امنیتی فرمانطقه‌ای	۰/۶۴***	۰/۴۴***	۰/۴۴***	۱		
طبیعی و زیست‌محیطی فرمانطقه‌ای	۰/۴۳***	۰/۵۷***	۰/۵۵***	۰/۳۹***	۱	
حوزه‌های جغرافیایی فرمانطقه‌ای	۰/۷۳***	۰/۴۶***	۰/۴۹***	۰/۵۶***	۰/۵۸***	۱

طبق ضرایب همبستگی گزارش شده در جدول (۳) بین همه متغیرهای پژوهش رابطه مثبت و در سطح ۰/۰۱ معنی‌دار وجود دارد.

در زمان بعد از انقلاب، جمهوری اسلامی ایران با دو تهدید فرامنطقه‌ای هم‌زمان روبه‌رو شد که تهدیدات سیاسی از جانب کشورهای غربی و تهدیدات دفاعی و امنیتی از جمله جنگ هشت‌ساله و در پی آن در حین جنگ و تاکنون جمهوری اسلامی ایران با تهدید اقتصادی فرامنطقه‌ای روبه‌رو است. از سوی دیگر در یک دهه اخیر با رشد فناوری اطلاعات علاوه بر تهدیدات گذشته تهدید فرهنگی-اجتماعی ماهیتی تازه از تهدیدات را ایجاد کرده است و همچنین جمهوری اسلامی ایران در چند سال پیش‌رو با تهدیدات زیست‌محیطی هم روبه‌رو شده است که بخشی بر پایه تغییر اقلیم است و برخی دیگر از تهدیدات زیست‌محیطی مبنای انسانی دارد، از جمله احداث سد‌های پرشمار در کشورهای همسایه با حضور و دخالت بازیگران فرامنطقه‌ای. بنابراین مبتنی بر جدول (۳)، تهدیدهای سیاسی بر سایر تهدیدها در طول چهار دهه تأثیر گذاشته است و از هیچ‌کدام از تهدیدها تأثیر نپذیرفته است.

۴-۲-۲. مؤلفه‌ها و شاخص‌های تهدیدزای فرامنطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران

❖ تهدیدهای سیاسی

۱. ائتلاف‌سازی‌های سیاسی جدید فرامنطقه‌ای علیه مواضع سیاسی ایران؛
۲. وضع تحریم‌های سیاسی جدید علیه مسئولین کلیدی نظام و دستگاه سیاست خارجی کشور؛
۳. ائتلاف‌سازی‌های جدید منطقه‌ای در محیط پیرامونی کشور با حضور قدرت‌های جهانی؛
۴. ممانعت از عضویت ایران در ائتلاف‌سازی منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای؛
۵. ممانعت از ابتکار عمل سیاسی ایران جهت ساخت ائتلاف منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای؛

۶. نفوذ جاسوسان غربی و دشمنان جهت ورود به مجامع روشنفکری و تصمیم‌سازی نظام مانند دانشگاه‌ها، مطبوعات و مراکز نشر و فیلم جهت برهم زدن نظم و امنیت جامعه؛
۷. فشار به کشورهای طرف قرارداد با ایران به منظور قطع همکاری؛
۸. مشغول ساختن ذهن مدیران نظام به مسائل داخلی و منصرف ساختن آنان از تعقیب اهداف جهانی انقلاب اسلامی؛
۹. ایجاد و گسترش اختلاف میان جناح‌های مختلف حاکمیت با هم و با مردم؛
۱۰. انعقاد قراردادهای بلندمدت ایران با کشورهای فرمانطقه‌ای.

❖ تهدیدهای اقتصادی

۱. تشدید بیشتر دامنه، ابعاد و هوشمندسازی تحریم‌های اقتصادی بین‌المللی علیه ایران؛
۲. نفوذ در نهادهای کلان اقتصادی کشورهای منطقه‌ای و فرمانطقه‌ای جهت جلوگیری از توسعه و قطع روابط اقتصادی ایران در مقیاس منطقه‌ای و فرمانطقه‌ای؛
۳. هوشمندسازی تحریم‌ها جهت جلوگیری سرمایه‌گذاری در طرح‌های زیرساختی و حیاتی اقتصادی کشور؛
۴. توسعه و تسری تحریم‌های انرژی به حوزه‌های مختلف نفت و گاز و صنایع وابسته؛
۵. توسعه و نفوذ در ساختارهای کلان اقتصادی جهت برهم زدن و تضعیف نظام اقتصادی کشور؛
۶. ممانعت از ایجاد خط لوله انرژی از طریق ایران به اروپا جهت تأمین انرژی؛
۷. ممنوعیت انتقال پول و بلوکه کردن حساب‌های بانکی جمهوری اسلامی ایران در کشورهای مختلف جهان؛
۸. محدودیت در ایجاد نمایندگی شرکت‌ها و بانک‌های ایرانی در کشورهای مختلف؛
۹. مصادره و سلب مالکیت دیگر دارایی‌های غیر پولی جمهوری اسلامی ایران در دیگر کشورها؛
۱۰. تعلیق یا لغو پروژه‌های مشترک اقتصادی.

❖ تهدیدهای فرهنگی - اجتماعی

۱. توسعه تبلیغات منفی علیه کارآمدی نظام در ابعاد مختلف فرهنگی - اجتماعی؛
۲. توسعه و حمایت‌های همه‌جانبه از نهادهای احزاب، اشخاص اپوزیسیون در خارج و داخل کشور؛
۳. توسعه و تثبیت ناهنجاری‌های اجتماعی و تبدیل‌سازی ضد ارزش‌ها به ارزش در ذهن مردم کشور؛
۴. توسعه و ترویج فراگیر مواد مخدر با خطرآفرینی بالا در جامعه؛
۵. القای حس بدبینی نسبت به آینده نظام و کشور با استفاده از رسانه‌های مجازی؛
۶. حمایت مکرر و ترویج به پوشش نامناسب زنان ایرانی از طریق رسانه‌های جهانی؛
۷. قطع یا لغو مبادلات فرهنگی، همکاری‌های علمی، روابط آموزشی، تماس‌های ورزشی و گردشگری؛
۸. ممنوعیت یا محدودیت تحصیل دانشجویان در رشته‌های خاص در دانشگاه‌های برتر جهان؛
۹. تدارک شبکه‌های متعدد رادیو تلویزیونی برای ایرانیان با استفاده از جدیدترین فناوری‌ها؛
۱۰. نشر اکاذیب توسط رسانه‌های معاند جهانی بر علیه جمهوری اسلامی ایران.

❖ تهدیدهای دفاعی - نظامی

۱. گسترش ناتو به نزدیک مرزهای ایران؛
۲. توسعه حمایت‌ها از گروهک‌های مسلح و مبارز تجزیه‌طلب در نواحی مرزی کشور؛
۳. فروش تسلیحات با فناوری‌های برترساز به کشورهای معارض پیرامون جمهوری اسلامی ایران؛
۴. ممانعت از دستیابی ایران به فناوری‌های برترساز آینده در عرصه‌های مختلف نظامی، نظامی، هوش مصنوعی، اینترنت اشیا و پهپادها؛
۵. ممانعت از حضور نظامی ایران در عرصه‌های فضایی؛

۶. ایجاد ائتلاف‌های با ماهیت امنیتی و دفاعی به همراه کشورهای معارض و رقیب جمهوری اسلامی ایران در محیط‌های پیرامونی کشور؛
۷. توسعه قاچاق سلاح پیشرفته به داخل کشور جهت تسلیح قوی‌تر گروه‌های معارض داخلی؛
۸. توسعه روش‌های نوین جاسوسی - اطلاعاتی با استفاده از فناوری‌های پیشرفته و جدید نظیر ماهواره‌ها، پهپادها، هوش مصنوعی؛
۹. به‌کارگیری روش‌ها و ابزارهای نوین در ترور مسئولین، دانشمندان و افراد کلیدی نظام؛
۱۰. توسعه استفاده از بیوتروریسم جهت آسیب‌رسانی به زیرساخت‌های انسانی و غیره در نیروهای مسلح کشور؛
۱۱. تحریم‌های شورای امنیت سازمان ملل؛
۱۲. جنگ‌های طولانی مدت میان کشورها (از جمله جنگ روسیه و اوکراین).

❖ تهدیدهای طبیعی و زیست‌محیطی

۱. تحریک کشورهای همسایه به بستن منابع آبی خود به سمت ایران با استفاده از سدسازی و روش‌های مختلف دیگر؛
۲. تسهیل دسترسی ایران به داروها، محصولات کشاورزی و صنعتی ناسالم دارای ضریب آسیب‌رسانی بالا؛
۳. بیوتروریسم و شیوع بیماری‌های خطرناک نوپدید با منشأ طبیعی در فضای کشور؛
۴. کشت فراسرزمینی؛
۵. تغییر اقلیم و افزایش دمای جهانی و ذوب شدن یخچال‌های قطبی؛
۶. کاهش منابع آب شیرین جهان؛
۷. انتشار گاز گلخانه‌ای؛
۸. دریا‌های آزاد و اقیانوس‌ها؛
۹. گرمایش جهانی و خشک‌سالی.

۴-۲-۳. حوزه‌های جغرافیایی تهدیدزای فرامنطقه‌ای

۱. آمریکا؛
۲. اروپای غربی؛
۳. آسیای شرقی؛
۴. جنوب آسیا؛
۵. اوراسیا: منطقه قفقاز و آسیای مرکزی^۱.

۴-۲-۴. ارزیابی مدل

ارزیابی الگوی اولیه محققان به روش حداقل مربعات جزئی در دو مرحله و در هر مرحله براساس آزمون‌های آماری مختلف انجام می‌شود: «ارزیابی مدل اندازه‌گیری» و «ارزیابی مدل ساختاری». در ادامه الگو، مسیر مورد بررسی و نتایج بارهای عاملی و ضرایب مسیر و نمرات t در شکل ۲ ارائه شده است.

❖ ارزیابی مدل اندازه‌گیری

در مرحله اول، پایایی مدل بررسی می‌شود. برای بررسی پایایی مدل اندازه‌گیری بار عاملی، آلفای کرونباخ و پایایی مرکب یا p دلوین-گلدشتاین ارزیابی می‌شوند. شاخص پایایی مرکب یا p دلوین-گلدشتاین نسبت به آلفای کرونباخ برتری بیشتری دارد. معیار قابل قبول برای این شاخص برای بررسی همسانی درونی مدل اندازه‌گیری $0/7$ به بالا است (Hair et al, 2012). از آنجایی که شاخص پایایی متغیرهای پژوهش بیشتر از $0/7$ است. در نتیجه پایایی الگو اندازه‌گیری بر اساس معیار پایایی مرکب قابل قبول است.

۱. توضیح اینکه حوزه‌های مذکور و دلایل انتخاب حوزه‌ها به تفصیل در پروژه‌ای که این مقاله از آن استخراج شده آورده شده و به علت محدودیت صفحات مقاله از اینجا حذف شده است.

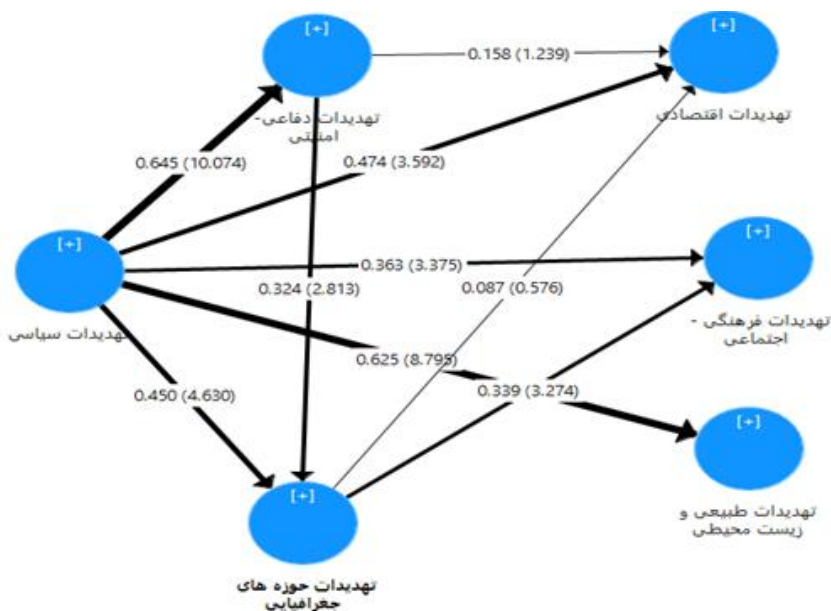
❖ ارزیابی مدل ساختاری

مدل ساختاری مدلی است که در آن روابط بین متغیرهای مستقل و وابسته بررسی می‌شود. معیارهای آزمون مدل ساختاری عبارتند از: شاخص ضریب تعیین R^2 و ضرایب مسیر و معناداری آنها.

جدول ۴: جدول شاخص آزمون مدل ساختاری R^2

متغیر	ضریب تعیین R^2
تهدیدهای سیاسی فرمانطقه‌ای	
تهدیدهای اقتصادی فرمانطقه‌ای	۰/۴۲۵
تهدیدهای فرهنگی-اجتماعی فرمانطقه‌ای	۰/۴۰۹
تهدیدهای دفاعی-امنیتی فرمانطقه‌ای	۰/۴۱۷
تهدیدهای طبیعی و زیست‌محیطی فرمانطقه‌ای	۰/۳۹
تهدیدهای حوزه‌های جغرافیایی فرمانطقه‌ای	۰/۴۹۶

منبع: یافته‌های میدانی نگارندگان، ۱۴۰۳

شکل ۲: نمودار مسیر متغیرهای پژوهش و ضرایب t مربوط به هر مسیر

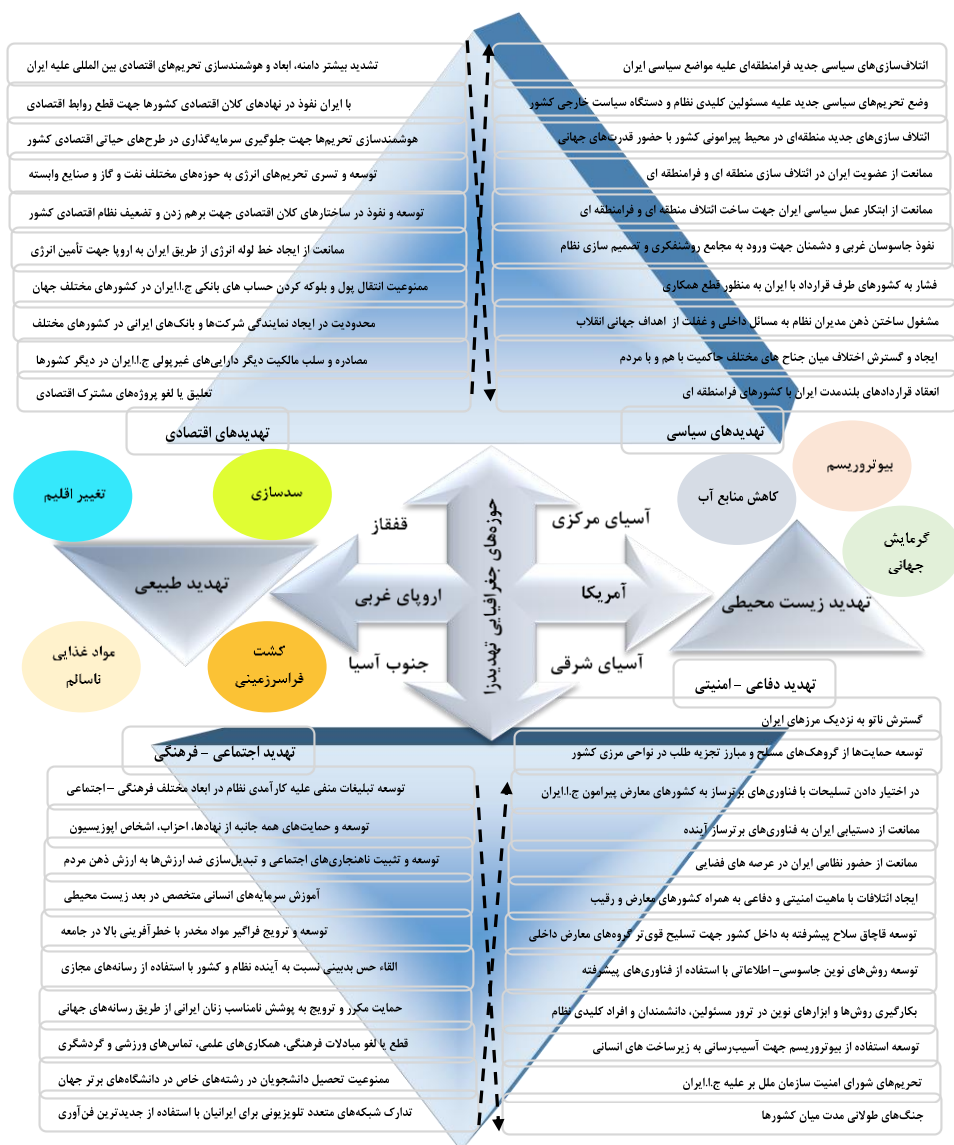
۴-۲-۵. ضرایب مسیر و معنی‌داری آن‌ها

در این مرحله رابطه علت و معلومی متغیرهای پژوهش در قالب مدل ساختاری سنجیده می‌شود. منظور از ضرایب مسیر همان بتای استاندارد شده در رگرسیون خطی است. ضرایب مسیر مثبت نشان دهنده روابط مستقیم بین متغیرهای پنهان درون‌زا و برون‌زا است. در مقابل ضرایب مسیر منفی نشان‌دهنده روابط معکوس بین متغیرهای درون‌زا و برون‌زا است.

طبق نتایج شکل (۲) تهدیدهای سیاسی بر تهدیدهای حوزه‌های جغرافیایی، فرهنگی و اجتماعی، اقتصادی، دفاعی و امنیتی و زیست‌محیطی تأثیرگذار است. شکل (۳) نشان از آن دارد که نقش تهدیدهای سیاسی در زمان کنونی بسیار پررنگ است و این تهدید از سوی بازیگران فرامنطقه‌ای زمینه ظهور سایر تهدیدها در کشور شده است و اگر نتوان تهدیدهای سیاسی را کنترل نمود که متولی اصلی آن دستگاه سیاست خارجی است؛ این امکان وجود دارد که از درهم‌تنیدگی تأثیر تهدیدهای سیاسی بر سایر تهدیدها از جمله اقتصاد، فرهنگ و حوزه‌های دفاعی و امنیتی کشور دچار آسیب جدی گردد.

به‌عنوان مثال کشورهای غربی درصدد آن هستند که با ائتلاف‌سازی زمینه کنترل قدرت ایران در منطقه را فراهم آورند و با وضع تحریم‌های سیاسی علیه مسئولین کلیدی نظام، قدرت عمل و نفوذ را از آن‌ها در کشورهای دیگر بگیرد که در طی این سال‌ها موانع زیادی بر سر راه جمهوری اسلامی ایران جهت عضویت در ائتلاف‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای ایجاد کرده‌اند و به‌نوعی با سیاست‌هایشان جمهوری اسلامی ایران را به‌عنوان یک کشور جنگ‌افروز معرفی کرده‌اند که منجر به آن شده است که بسیاری از کشورها همکاری خود با جمهوری اسلامی ایران را قطع کنند و همین تهدیدهای سیاسی زمینه شکل‌گیری تهدیدهای اقتصادی برای جمهوری اسلامی ایران شده است؛ به‌طوری‌که بسیاری از کشورها مبادله پولی با جمهوری اسلامی ایران را از دستور کار خود به دلیل هوشمندسازی تحریم‌ها خارج ساخته‌اند؛ زیرا اگر مبادله‌ای صورت گیرد مورد جریمه آمریکا قرار خواهند گرفت. همچنین ناتو و آمریکا از طریق ایجاد پایگاه نظامی درصدد آن هستند تا مانع نفوذ جمهوری اسلامی

ایران در منطقه شوند و همچنین تهدیدی دفاعی و نظامی برای جمهوری اسلامی ایران به وجود آورده باشند.

شکل ۳: الگوی تهدیدشناسی دفاعی و امنیتی فرماندهی منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران

۵. نتیجه گیری

۵-۱. جمع بندی

با توجه به ابعاد و گستردگی تهدیدهای فرامنطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران در پنج مؤلفه که هرکدام شاخص‌های مورد نظر خود را در برمی‌گرفتند و بر امنیت ملی کشور تأثیر می‌گذارند، تحقیقی صورت نگرفته بود و در بسیاری از تحقیقات به یک کدام از این مؤلفه‌ها بسنده شده بود و با توجه به تهدیدهای فرامنطقه‌ای که جمهوری اسلامی ایران با آن روبه‌رو است، در شرایط فعلی تحولات جهانی و منطقه‌ای نیاز به آن بود که این تهدیدها و شاخص‌های آنها در گام اول شناسایی و در گام بعد رابطه میان آنها مشخص شود که در این تحقیق، کوشش اصلی محققان بر ارائه رابطه میان تهدیدها و همچنین تدوین الگوی تهدیدشناسی دفاعی و امنیتی فرامنطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران بود. طبق نتایج آزمون مدل ساختاری R²، ۴۳ درصد تهدیدهای اقتصادی، ۴۱ درصد تهدیدهای فرهنگی-اجتماعی، حدود ۴۲ درصد تهدیدهای دفاعی-امنیتی، حدود ۳۹ درصد تهدیدهای زیست‌محیطی و ۵۰ درصد تهدیدهای حوزه‌های جغرافیایی در مدل پژوهش تبیین شده‌اند. به‌عنوان مثال ۴۳ درصد تهدیدهای اقتصادی به‌وسیله تهدیدهای سیاسی، تهدیدهای امنیتی-دفاعی و تهدیدهای حوزه‌های جغرافیایی تبیین می‌شود.

بنابراین، جمهوری اسلامی ایران با تهدیدهای فرامنطقه‌ای پرشماری روبه‌رو است که هرکدام از این تهدیدها یا اکنون به‌عنوان یک تهدید بر امنیت ملی در حال تأثیرگذاری است و یا در آینده تبدیل به تهدیدی جدی برای جمهوری اسلامی ایران خواهد شد. بر این اساس، می‌تواند توجه جدی به الگوی تهدیدهای دفاعی-امنیتی فرامنطقه‌ای شناخته شده در این تحقیق (شکل ۳) از سوی سازمان‌های لشکری و کشوری صورت گیرد تا بتوانند این تهدیدها را کنترل و کمرنگ نمایند.

بر پایه شکل (۳)، کمتر کشوری در جهان با این گستردگی از تهدیدها روبه‌رو است و یا در زمانی کوتاه با بخشی از این تهدیدها روبه‌رو بوده است. اما جمهوری اسلامی ایران حدود چهار دهه است که با این تهدیدها در حال مقابله است. در ابتدا ماهیت تهدیدها به‌صورت

سخت بود و اکنون تهدیدهای نرم هم به آن افزوده شده است و بدون آن که جنگی اتفاق افتد، در حال تأثیرگذاری بر جامعه است. در عصر حاضر با توجه به گستردگی تهدیدها، نیازمند برنامه‌ای راهبردی‌تر و جامع‌تر با در نظر داشتن تهدیدهای شناسایی شده هستیم؛ زیرا اگر یک تهدید را نتوانیم کنترل کنیم آن تهدید زمینه شکل‌گیری تهدیدی جدیدتر می‌شود و زمینه گسترده‌تر شدن تهدیدات می‌شود. به عنوان مثال در دهه اول انقلاب جمهوری اسلامی ایران با این حجم از تهدیدها روبه‌رو نبوده است و گستردگی آن به این دلیل است که نتوانسته‌ایم تهدیدها را خوب شناسایی کنیم و رابطه میان آن‌ها را برقرار کنیم و سپس سازمان‌ها را مختص با هر تهدید آماده‌سازی نماییم که بتوانند این تهدیدها را در طول زمان کنترل کنند که نیاز است در عصر حاضر به آن توجه ویژه‌ای شود.

۲-۵. پیشنهادها

در ادامه پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود

۱. شناساندن رابطه این تهدیدها و اثرگذاری هر کدام با یکدیگر که در این تحقیق به آن پرداخته شد به سازمان‌های لشکری، کشوری و شورای عالی امنیت ملی در راستای تدوین راهبردهای مناسب در جهت مهار تهدیدها کمک شایان توجهی می‌نماید. به طور مثال راهبرد ارائه شده به بخش سیاست خارجه این است که جهت مقابله با این تهدیدها، توجه ویژه به مؤلفه‌های دیپلماسی اقتصادی جهت مقابله با تحریم‌های اقتصادی دشمنان جمهوری اسلامی ایران داشته باشند و برنامه راهبردی در قبال کشورهای مختلف (دشمن، رقیب، کشورهای دوست) جهت کنترل و کمرنگ نمودن تحریم‌ها به کار گیرند؛

۲. برنامه توسعه همکاری‌های راهبردی پایدار با قدرت‌های نوظهور در سطح جهانی؛ در جهان کنونی دو کشور چین و روسیه به عنوان قدرت‌های جهانی گزینه‌های مناسبی برای همکاری‌های راهبردی با جمهوری اسلامی ایران محسوب می‌شود و با توجه به مناسباتی که جمهوری اسلامی ایران با این دو کشور دارد به منظور کاهش فشارهای

دشمنان و کنترل تحریم‌ها نیاز است هرچه بیشتر به همکاری‌های راهبردی با این دو کشور پردازد؛ زیرا کشورهایی که در مناسبات راهبردی با کشورهای دیگر ضعیف عمل نمایند به آسانی مورد تهاجم قدرت‌های جهانی قرار خواهند گرفت.

۳. بهره‌گیری از پیشران‌های ژئوپلیتیکی و مزیت‌ساز کشور در مناسبات جهانی و اثرگذاری در مقیاس جهانی؛ به‌طور مثال سازمان‌های مربوطه زیرساخت‌های لازم را در جهت احیای نقش کریدوری ایران از طریق زمینی فراهم سازند تا ایران از انزوای ژئوپلیتیکی که دشمنان ایجاد کرده‌اند، خارج شود و زمینه توسعه کشور فراهم شود.

۴. با توجه به ترکیبی بودن تهدیدها و جنگ‌افروزی دشمنان در مناطق ژئوپلیتیکی مختلف جهت دستیابی به اهدافشان علیه کشور ایران، نیاز است که سازمان‌های دفاعی کشور در جهت دستیابی به فناوری‌های برترساز حوزه دفاعی تلاش نمایند تا بتوانند در مواجهه با حملات احتمالی ترکیبی دشمنان، این حملات را کنترل کنند تا خسارت‌های احتمالی به زیرساخت‌های حیاتی کشور و مردم به حداقل برسد.

فهرست منابع

- اسلامی، محسن؛ فرزانه نقدی (۱۳۹۵)، *ابزار تحریم و سیاست خارجی آمریکا در قبال ایران*، فصلنامه روابط خارجی، سال هشتم، شماره ۴، صص ۷۱-۳۷.
- بختیاری، حسین؛ علی صالح نیا (۱۳۹۷)، *اولویت‌بندی تهدیدهای امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران با روش تحلیل سلسله مراتبی AHP*، فصلنامه مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی، دوره ۸، شماره ۲۷، صص ۲۵۵-۲۷۷.
- پژوهشکده امنیت ملی (۱۳۹۹)، *تهدیدشناسی دفاعی و امنیتی جمهوری اسلامی ایران*، فصلنامه مطالعات بین رشته‌ای دانش راهبردی، دانشگاه دفاع ملی.
- پورشاسب، عبدالعلی؛ کیومرث حیدری (۱۳۹۹)، *تبیین ریشه‌های تهدیدات ناهم‌تراز جمهوری اسلامی ایران*، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، سال هجدهم، شماره ۸۲، صص ۴۵۰-۴۲۹.
- جعفری، علی اکبر (۱۳۹۲)، *استراتژی «موازنه تهدید» و امنیت دولت‌های اسلامی منطقه خاورمیانه*، مطالعات سیاسی جهان اسلام، دوره ۲، شماره ۷، صص ۳۴-۱۱.
- حاجی یوسفی، امیر محمد (۱۳۸۲)، *ایران و رژیم صهیونیستی از همکاری تا منازعه*، تهران: نشر دانشگاه امام صادق(ع).
- حیات مقدم، امیر؛ کلانتری، فتح‌الله؛ عباس فلاح (۱۳۹۶)، *شناسایی عوامل مرتبط با مؤلفه دفاعی و امنیتی جهت استحکام ساخت درونی نظام با تأکید بر منویات فرماندهی معظم کل قوا*، فصلنامه راهبرد دفاعی، سال پانزدهم، شماره ۵۷، صص ۶۶-۴۳.
- سجادی‌پور، محمدکاظم (۱۳۸۱)، *سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران*، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه.
- صدوقی، مرادعلی (۱۳۸۱)، *تأثیر حادثه ۱۱ سپتامبر بر سیاست دفاعی-امنیتی جمهوری اسلامی ایران*، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال پنجم، شماره سوم، صص ۷۱۸-۷۱۱.
- طاهری مهر، احسان (۱۳۹۱)، *تأثیر همکاری سازمان پیمان آتلانتیک شمالی (ناتو) و شورای همکاری خلیج فارس بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد مطالعات منطقه‌ای، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز.

- عباسیان، محمد؛ جلیلی نیکو، رضا؛ بهروز دولت‌شاهی (۱۴۰۱)، *شناسایی، تبیین و اولویت‌بندی رهیافت‌های نوین آجا در مقابل تهدیدات آتی با توجه به سند بیانیه گام دوم انقلاب*، فصلنامه راهبرد دفاعی، سال بیستم، شماره ۷۹، صص ۱۳۸-۱۰۳.
- عرشیان، ابوذر (۱۳۹۵)، *ماهیت تهدیدات آینده آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم سیاسی، دانشگاه پیام نور.
- فرهنگی، علی اکبر؛ صفرزاده، حسین (۱۳۸۵)، *روش‌های تحقیق در علوم انسانی با نگرشی بر پایان‌نامه‌نویسی*، تهران: انتشارات برایند پویش.
- کمالی، محسن (۱۳۹۴)، *مفهوم مدل و مدل‌سازی در پژوهش‌های علوم انسانی*، دومین کنفرانس بین‌المللی حسابداری و مدیریت با رویکردهای کاربردی و پژوهشی نوین.
- گرجی، ابراهیم؛ سجاد برخوردار (۱۳۸۸)، *مبانی روش تحقیق در علوم اجتماعی*، تهران: نشر ثالث.
- لیتل، ریچارد (۱۳۹۸)، *تحول در نظریه‌های موازنه قوا*، ترجمه غلامعلی چگینی‌زاده، تهران: انتشارات مؤسسه ابرار معاصر.
- مشیرزاده، حمیرا (۱۳۹۱)، *تحول در نظریه‌های روابط بین‌الملل*، تهران: نشر سمت.
- مقیمی، ابراهیم (۱۳۸۹)، *گونه‌شناسی تهدیدهای امنیتی ملی جمهوری اسلامی ایران*، فصلنامه آفاق امنیت، دوره ۳، شماره ۸، صص ۲۸-۵.
- نودری، فضل‌اله؛ حسن کوشا (۱۴۰۰)، *تبیین اصول رهنما راهبردی نظامی امنیتی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران*، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، سال نوزدهم، شماره ۸۵، صص ۲۹۴-۲۷۱.
- الوانی، مهدی (۱۳۷۹)، *تصمیم‌گیری و تعیین خط‌مشی دولتی*، تهران: انتشارات سمت.
- وکیلی، سعید (۱۳۹۶)، *خط‌مشی عملیاتی رفع تحریم‌های اقتصادی کشور اقتصاد مقاومتی (با رویکرد تبدیل تهدید به فرصت)*، فصلنامه مطالعات دفاعی راهبردی، سال پانزدهم، شماره ۶۸، صص ۲۶۶-۲۴۱.

References

- Hair, J. F., Hult, G. T. M., Ringle, C. M., and Sarstedt, M, (2017), A Primer on Partial Least Squares Structural Equation Modeling (PLS-SEM)., 2nd Ed., Thousand Oakes, CA: Sag.
- Nasr, V. and Gheissari, A, (2006), Democracy in Iran: History and the Quest for Liberty, Oxford: Oxford University Press.
- Paul, T.V., Wirtz, James J., and Fortmann, Michel, (2004), Balance of power: theory and practice in the 21st century, Stanford, California, Stanford University Press.
- Takeyh, Ray, (2006), Hidden Iran: Paradox and Power in the Islamic Republic, New York: Times Book.
- Walt, Stephan, (1986), The Origins of Alliances, London; Rutledge.
- Zakaria, Farid, (2003), Liberal Democracy at Home and Abroad, New Norton Press.